

tőt megszoktunk hallgatni, akik pártállásra és felekezetre való különbség nélkül jöhetnek és különböző témákról beszélnek. Ezekben az előadásokban különösen a szociográfiai tárgyat kedveljük, de szívesen hallgatjuk mikor egy-egy baloldali értelmiség beszámol külföldi útjairól. Igen szoros kapcsolataink vannak a gyári munkássággal is. Nem egyszer megkerestük őket a munkásotthonban és a pártokban, de legnagyobb élményt az jelentett számunkra, mikor munkaközben, üzemekben kereshettük fel őket. A pápai munkásság ezeken a kultúrelőadásokon és látogatásokon keresztül megismert bennünket és mi is őket, úgyhogy ezeken a kapcsolatokon keresztül fel tudja mérni a népi kollégium jelentőségét. A munkásság látva, hogy mi a népi hagyományok ápolásával nagyszerűen összetudjuk egyeztetni a korszerű haladást (közös gyűléseinken nemcsak népi táncokat és népdalokat adunk elő, hanem fiatal és öreg ajkáról egy akarattal és egy szívvel hangzanak a munkás-dalok a Marseillaise, az Internacionale) nem zárkóznak el attól, hogy csekély keresetükből is áldozatosan támogassák kollégiumunkat. A gyárak szépösszegű stipendiumokkal támogatnak bennünket és ez is egyik biztosítéka tanulóink zavartalan szellemi fejlődésének. Itt kell megemlítenem a tanulók általános eredményét, amely népi kollégistákhoz illő szép eredményt mutat. Közöttünk senki sines, aki bukott volna, a hármasok száma 8–10 százalék, a többi jeles és kitűnő. Ezek az eredmények lehetőséget nyújtanak arra, hogy mint Ady mondja: szétáradjunk úzhetetlenül és a diákság körében mi legyünk az élcsapat.

Ennyit mondtam el, bár még sok mindent megemlíthetnék. Azt hiszem ez a kevés is megfelelő bepillantást nyújtott munkánkba, hogy hogyan élünk, harcolunk Petőfi, Ady és József Attila szellemében a népi demokráciáért.

Remélem, hogy a HID és esetleg még egy napilap olvasásán keresztül még jobban kifejlődnek kapcsolataink, mert mi Titó államától — ahol erős a népi demokrácia — mindig csak tanulhatunk. — Bíró István a kollégium titkára.

S Z E M L E

ZALKA MÁTÉ KÖNYVE

Különös izgalommal vettük kezünkbe a regényt, hiszen nem mindennapi olvasmányról s nem is szokványos elbeszélő műről van szó. Ennél sokkal többről. Az első világháborúból vérző cím — Doberdó — legalább annyi tragikumot rejteget magában, mint Isonzó völgye, a volhyniai mocsarak vagy a második világháború Szabasztopolja —, ha a téma serkent az olvasásra. Itt nem a témáról, hanem a szerzőről

van szó, ami az olvasót — ki a sorok között szeret kutatni s a multat tapogatni — mélységesen megindítja.

A szerző Zalka Máté, — ezért, már csak ezért is regényéhez emberi közünk van.

Ki volt Zalka Máté?

E kérdésre a legtöbb helyről még csak feleletet sem kapunk. Kevesen, a haladó írók és olvasók között alig néhányan tudják, hogy Zalka Máté szabadsághős volt, a spanyol szabadságharc legendáshírű »Lukács« tábornoka.

»akinek művei külföldön milliós példányszámban fogytak s a magyar olvasóközönség előtt még ma sem eléggé ismert«.

Az íróval és a szabadságharc hősi halottjával most ismerkedünk. Kettős így ez a találkozás s hogy hősi portréja teljesebb legyen, egészítsük ki a »Magyar mártír írók« antológiájának adataival. Ez a pár sor, ami itt következik, nem is életrajz, hanem egy darab történelem, melynek lapjai csak most tárulnak föl előttünk. »Matolcson született, Mátészalkán nevelkedett. Apja kisbirtokos volt, aki nagyon nehezen tartotta el nagyszámú családját« —, mondja az életrajz írója. Fejlődésének útját a szűkölködés nem akadályozhatta, leérettségizett s hogy azután mihez kezdjen, Petőfi, Arany és Szizligeti példája jó útmutató volt; beállt egy vándor-szintársulatba statisztának vagy epizódistának, ki tudja, hiszen ez már jobban elmosódott az irodalom-történeisé előtt vagy legalábbis úgy, mint Petőfi vagy Arany színészi multja. A színészet és a színpad szerelmest írói ambíciók is fűtötték. Első igazi irodalmi élménye a »Kemény László« című elbeszélés volt, a negyvennyolcas szabadságharc egyik hősről szólt, aki a világosi fegyverletétel után Olaszországba szökött, beállt Garibaldi hadseregébe, részt vett az északamerikai szabadságharcban és Párizsban esett el, mint a francia kommun katonája. A színház és a színpadi siker jó indítás volt a fiatal író számára: drámát írt Kemény Lászlóról s ezt elő is adták a vándorszínészek valahol. Az író hazai emlékei itt végeszakadnak s a kezdő tollforgatóból kinő a legendáshírű szabadságharcos. Az első világháború önkéntes huszártisztje végigharcol-

ja a nagy frontokat: a szerb, az olasz, majd az orosz front harcának színhelye, innen az út az orosz fogságba visz. Háborúellenes novellái után már nem mint író, hanem mint katona szervezi meg a magyar hadifoglyokból toborzott vörös ezredet s Kíev fölszabeditásánál már mint a dolgozók szabadságharcosai vezényli győztes seregét. Népek szabadságának az ügye most már az ő ügye is. Törökország a hős elkövetkező állomása: Kemál pasha nemzeti seregében harcol az angol és görög beavatkozók ellen. A szmirnai csata győztesét a legnagyobb elismerés érte: Kemál saját érdemrendjét tűzte a mellére. Pár esztendővel később Moszkvából indul Spanyolországba, hogy ott a Második Nemzetközi Brigád élére álljon. Ez a harc volt az utolsó harca, — »Lukács« tábornok győzött is az olasz intervenciós hadsereg fölött, de a csatamezőn maga is, mint a dolgozók szabadságának annyi sok, ismeretlen katonája, hősi halált halt... Ki tudja ma még, hogy hány országban és hány városban neveztek róla el utcát vagy teret, — e rövid életrajz még csak annyit mond, hogy Törökországban, Szmirnában szobra áll.

A szabadsághősi alak itt magasan az író fölé emelkedik, s mi az íróban is a szabadsághős emléket keressük, hogy kirajzoldjon előttünk ami az ő életét kitöltötte s amit csak a hálás ember egészíti ki neve hallatára.

Írói munkásságának méltatásában a szovjet kritika a »Doberdó« című regényét jelöli a legjobb alkotásnak. Az orosznyelvű kiadás 600 ezer példánya nem csupán siker, hanem e regény értékelése is, mert az új irodalmi élet kialakulásánál a már öntudatos olvasóközönség bírálata is előtérbe lép, hogy érdeklődé-

sének fokával ítéletet mondjon a mű és egyben az alkotó fölött.

Zalka Máté nem formaművész, nem is pepecselő író: ilyen vágyak nem fűtötték. Az írói hivatást egy tökéletesen látó és bátor cselekvésű ember föladatának tekintette, hogy élményeit a lehető legegyszerűbb hangon közvetítse az olvasó felé. A regényt mindenekelőtt jó elbeszélő készség és mély kulturáltság jellemzi. A cselekmény, helyesebben a háborús történet az íróban is két évtized távlatában ébredt, hiszen a harmincas évek derekán írta könyvét Moszkva közelében. Nem is törekszik mindent átfogó szélességre. A négy éven keresztül zajló világháborút s annak minden imperialista szörnyűségét egyetlen zászlóalj kétségbeesett vívódásain mutatja be a doberdói fensíkon. A »szürke kőkáosz«, a Monte Dei-Scusi — vagy ahogy a magyar bakák nevezték, Monte Klára — a halálos játék színhelye, a vágóhíd, ahová a Habsburg-ház, annak készséges szolgája Tisza István gróf és a monarchia tőkénének urai küldték a nép ezreit. Ahogy a doberdói fensík az egész első világháború keresztmetszetét adja, úgy a Monte Klára alján pusztuló és rothadó zászlóalj az akkori úri Magyarországnak és a gyarmatosító politikáról álmódó monarchiának a tárgyilagosság legmaróbb színeivel megfestett képe. A főhős, Mátray főhadnagy a háborút dicsőítő kispolgárság »vakulj magyar« politikájának megtestesítője: ezt a hályogot nem az olasz srappellek robbanása szedi le a szeméről, hanem az a nagy ellentét, amely a hinterlandban dőzsölő és üzérkedő törzstisztek és a »dekungokban« senyvedő bakák között a végsőig kiéleződik. Egy-egy népből jött tisztnek e vérsző kérdés-

re csupán az a válasza: »Eh, hagyjuk, én nem értek a politikához« — de az öreg Csutora, a századparancsnok pucérja már gyűjti magaköré az elégedetlenekeket. Az idős szocialista harca jéget tör: a monarchia rendőrszima-fegyelme alól oldódó legénységet tiszt is követi: Doberdó nem harcba, hanem forradalomba lendít. Dr. Schick Arnold századparancsnokot, egyetemi tanárt épp úgy, mint Mátray hadnagyot és Torma zászlóst »nem a mellékösvényre — ahogy Csutora mondja —, hanem a történelem sugárútjára lendítette«.

A lázadók gyülekeznek a kavernában s a százados hangja már-már egy egész század kérdésévé szélesedik:

— A maga számára csak egy sugárút van — le a kapitalistákkal!

— Igen, ez a főútirány — mondta Csutora.

— Na és tovább?

— Demokratikus alapon, hiszen van már ma is olyan ország, ahol...

A sodródás mindinkább a forradalom felé mutat. A harc, a roham, egy-egy állás elvesztése, a törzstisztek hazárdjátéka s újabb gazsága egész utat enged, hogy az olaszok elkövessék a doberdói nagy merényletet: a világháborús tragédiát. Az aláaknázott Monte Klarával együtt egy egész magyar zászlóalj röpül a levegőbe, a másvilágra s a megmaradtak — ahogy az író itt csodálatos drámai erővel jelenít — Mátray hadnaggal együtt lehullanak a frontokról hazafelé áramló elégedetlenek közé. Most már mindenki tisztán látja, hogy ez a háború nem a »mi ügyünk« s együtt kiáltja a lázadókkal: »Gyerünk inkább Csutora útján, mint Tisza István gróféra!«...

A regény zárófejezete nem csu-

pán a főhős útját, de Zalka Máté útját és élete célját is kifejezi. A svájci határon egy orosz forradalmár halk üzenete a fákllya. A fölgylladt öntudat végre eselekszik merészet és nagyot: megszervezi a barátok, az elvtársak légióját, akik — az első világháború utolsó órájában — megfordították a fegyverek csüvét. És ha a történelem időt engedett volna, ha ez a regény szubjektív élményekre alapozott én-regénybe ívelhetne, Doberdót a kievi szabadságharc csatái követnék és Szmirnán és Madrid határain keresztül elvezetne bennünket egészen a dolgozók győzelméig.

A bevezetőben úgy mondtuk, hogy a szerző itt többet jelent számunkra, mint egy író, ha kimagasló is a közepszerű alkotók közül. Emberi közünk van hozzá, mert ma már történelmi alak. Őt nem az idealizálás emelte ki a kortársak közül, hiszen regényének főhőse sem idealizált alak, hanem a történelmi szerep egy eszme szolgálatában. Ilyennek kell őt ismernünk és a nagy életpályához mért képet kell alkotnunk róla, hogy valóban legnagyobb hőssé nőjön az elkövetkezendő nemzedékek tudatában.

Lévay Endre

MULTATULI

A gyarmatbirodalmak szerte a világon recsegnek-ropognak. Nem kétséges, hogy a társadalmi átalakulás előbb-utóbb az elnyomott gyarmati népek nagykorúsítását és felszabadítását fogja eredményezni. Ezt a törvényszerű fejlődési folyamatot ideig-óráig hátráltatni lehet, megállítani azonban nem.

Most, amikor Indonéziában hosszú hónapok óta folyik az ön-

tudatra eszmélő malájiai hősi szabadságharca, csodálattal kell gondolnunk arra, hogy Hollandiának már közel egy évszázaddal ezelőtt akadt egy lángeszű fia, aki látnoki erővel ismerte fel az eljövendő események elkerülhetetlen alakulását és akinek egész élete tiltakozó kiáltás volt a »nyugodtan rágó és emésztő« hollandi kapitalizmus könyörtelenül kiszípolyozó gyarmati politikája ellen. *Eduard Doves-Dekker*-nek hívták nem is amnyira politikai célzatossággal, mint inkább emberi szolidaritásból, fanatikus igazságszeretettől hajtva megkondította a vészharangot.

Doves-Dekker figyelmeztető szava azonban süket fülekre talált. A nyugodt kérdésésében megzavart kizsákmányolók sohasem bocsátották meg neki a fennálló társadalmi rend ellen való lázadozását és keserves kálváriát járatnak vele. Mártíromságának örök mementójául vette föl *Doves-Dekker* a *Multatuli* (»sokat szenvedtem«) írói nevet, mely ma is eleven szemrehányás, lélekfurdaló megszégyenítés hazájának szellemi és erkölcsi elitje számára.

Most kilencven éve, hogy Holland-India főkormányzója megalázó körülmények között eltávolította a közszolgálatból egyik legtehetségesebb és mindenképpen leglekiismeretesebb, legtisztességebb közigazgatási főtisztviselőjét: a jávai Lebaktartomány rezidensét. A *rezidensek* feladata névlegesen a gyarmati közigazgatás vezetése volt, valójában azonban a módszeres kizsákmányolásnak — ha lehet: tapintatos, ha muszáj: könyörtelen — biztosítása. A ravaszul kigondolt gyarmati politika minden rezidens mellé egy, a benszülött törzsfőnökök közül kiszemelt ré-